

ЛІБЕРАЛІЗМ І НЕОЛІБЕРАЛІЗМ

Актуальність теми дослідження. Процес орієнтований на передові моделі і технології світового розвитку, що цілком відповідає напрямку світового соціального прогресу, який переважно ґрунтується на імперативах ліберальної доктрини. Дана особливість обґрунтована тим, що саме ліберальна думка привнесла до світової системи цінностей і загальноприйнятих принципів світову ідею самоцінності людської особистості, створила цілий спектр світоглядних пріоритетів, які у процесі еволюції набули планетарного характеру. Вона змогла заповнити простір ідеологічного та суспільно-політичного життя всього світосоціуму і об'єднати в собі низку суспільно-політичних течій. Неолібералізм постає як еkleктична ідеологія, що поєднує гуманістичні цінності й ідеали з ідеями технократичного раціоналізму, завдяки чому ця доктринальна система апелює до інтересів різних соціальних, етнічних та культурних груп. Впродовж минулого століття неоліберальні реформаторські проекти, втілені у життя, виявилися одними з найбільш вдалих спроб подолання кризових явищ в економічній та соціальній царинах діяльності західних суспільств, вони дозволили істотно знизити «соціальні витрати» ринкової економіки, сприяли становленню і зміцненню середнього класу в цих країнах. Прикладом ефективності неоліберальних модернізаційних перетворень є реформаторський «Новий курс», який здійснювався адміністрацією президента США Ф.Д. Рузвельта у 1930-х роках, діяльність «держави загального добробуту» («Welfare state») у країнах Західної Європи і Північної Америки протягом останніх п'ятдесяти років. **Мета дослідження:** виявлення особливостей ліберальної традиції та її прояву в сучасному політичному процесі світу. Аналіз і узагальнення теорії з дослідження неоліберальних модернізаційних і постмодернізаційних процесів, які відбуваються у розвинутих та перехідних суспільствах, та виокремлення основних ліберальних (або псевдоліберальних) моделей, притаманних суспільствам з різним рівнем соціально-економічного, політичного і культурного розвитку. **Завдання дослідження:** простежити еволюцію світової політико-правової думки щодо основних засад лібералізму, визначити критерії диференціації його основних елементів (категорій). Проаналізувати феномен лібералізму як систему цінностей, визначити специфіку розуміння ідеалів свободи, прав, рівності, індивідуалізму, соціально-політичного плюралізму, стабільності, справедливості, автономії особи та її пріоритету відносно держави та суспільства. Визначити базові напрямки еволюції неолібералізму як основи формування нової парадигми постіндустріальної цивілізації. Проаналізувати розвиток неоліберальної політичної свідомості. **Об'єкт дослідження:** ліберальна теорія як наукова концепція, важливий чинник суспільно-політичного розвитку та ідеологічна основа функціонування суспільно-політичних інститутів та суб'єктів політичного процесу. Процес модернізації розвинутих та посттоталітарних суспільств за моделями неоліберального типу в умовах переходу від індустріалізму до постіндустріалізму та формування постмодерної цивілізації. **Предмет дослідження:** ідейні та політико-правові засади лібералізму, а також специфіка та перспективи їх реалізації в сучасному процесі демократизації української державності та її інституціональних структур. Вивчення закономірностей і особливостей здійснення неоліберальних модернізаційних і постмодернізаційних процесів у розвинутих країнах та суспільствах перехідного типу, а також аналіз впливу чинників соціокультурного характеру на означені процеси. Політична ідеологія є однією з найвпливовіших форм політичної свідомості. Вона реалізується в доктринах, які виправдовують прагнення певних суспільних сил до завоювання та використання влади і намагаються відповідно до цього підпорядкувати громадську думку. Кожна з політичних доктрин не лише містить певні політичні цінності й орієнтири щодо оптимізації різних сфер суспільного життя, а й намагається пропагувати свої цілі та ідеали, вимагає цілеспрямованих дій громадян щодо досягнення певної мети. Поняття «лібералізму» потрапило до політичного словника в 30–40-х роках XIX ст. Але його ідейно-теоретичне коріння і перші спроби практичного втілення (в Англії, І США) сягають XVII–XVIII ст. Лібералізм (лат. liberalis – вільний) – політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод і обмежує сфери діяльності держави. Історично виникнення класичного лібералізму пов'язане з появою нового для феодального суспільства класу – буржуазії [1, с. 56]. Однак у класичному лібералізмі свобода ще не вступала в драматичні відносини з новими капіталістичними відносинами. Вона розглядалася як рівність, як свобода для всіх, а індивідуалізм – як розвиток і самовираження особистості.

Ідеологом буржуазного лібералізму Франції першої половини XIX ст. був Бенжамен Констан (1767–1830), який вважав, що свобода утверджується не через владу народу, а через незалежність індивіда від державної влади. Свобода людини – це особиста, громадянська свобода. Права громадянина існують незалежно від державної влади [2, с. 43]. Політична свобода, держава, на думку Констан, є лише засобом забезпечення громадянської свободи. Влада, яка порушує громадянську свободу, перетворюється на тиранію, ліквідує засади власного існування. Звідси висновок: політична влада, кому б вона не належала – монарху, народові, – не може бути абсолютною. Межі її – у правах особистості. Англійський мислитель Ієремія Бентам (1748–1832) у творах «Принципи законодавства», «Керівні основи конституційного кодексу для всіх держав» сформулював теорію утилітаризму, взявши за основу принцип користності. Відповідно дії людини мотивуються практичною вигодою, тісно пов'язаною з пошуком задоволення та уникненням страждань. Загальне благо є сукупністю індивідуальних благ. У цьому полягає головний закон соціально-політичного життя. Особистість (її вигода і щастя) є метою, а держава – засобом [3, с. 87]. І. Бентам заперечував революції, докладаючи на реформи. Завдання держави вбачав у тому, щоб на основі принципу користності забезпечити найбільше щастя для найбільшої кількості людей. Цієї мети можна досягти через політику лібералізму: вільний розвиток приватновласницьких відносин, демократизацію державних інститутів, забезпечення законності, підконтрольності діяльності посадових осіб. Як політична течія лібералізм розвивався не лише в Західній Європі, США, а й у Російській імперії, до якої входила Україна, що було зумовлено розвитком капітало-лістинного ладу. В останній третині XIX ст. почав складатися новий тип лібералізму – неолібералізм, або «соціальний» лібералізм (Дж. Гобсон, Т. Грін, Ф. Науман, Дж. Джеліотті, Дис. Дьюї та ін.) [4, с. 121–122]. Неолібералізм (грец. neos – новий і лат. liberalis – вільний) – сучасна політична течія, різновид традиційної ліберальної ідеології та політики, що сформувався як відображення трансформації буржуазного суспільства від вільного підприємництва до державно-монополістичного регулювання економіки, інституалізації нових форм державного втручання в суспільне життя [5, с. 14]. Під назвою «кейнсіанство» (від імені англ. економіста Дж. Кейнса) поступово утвердилася відповідна система економічних поглядів, яка передбачала посилення економічної та соціальної ролі держави. Архаїчні принципи вільного ринку і вільної конкуренції, на думку прихильників цієї системи, обертаються злиднями та безправ'ям одних задля процвітання та панування інших. Реалізація кейнсіанських принципів покликана пом'якшити, попередити економічні кризи або навіть усунути їх, а отже, зміцнити капіталізм. Відповідно без держави взагалі неможливо забезпечити мінімум політичних прав для громадян. Звідси вимога збереження за нею значних регулюючих функцій, визнання закономірності існування профспілок [5, с. 53]. Концепція «держави добробуту» обґрунтовувала необхідність і можливість подолання соціальних конфліктів. У політичній сфері проголошувалася ідея «плюралістичної демократії», згідно з нею політична система – механічний процес урівноваження конкуруючих групових інтересів. Неолібералізм виходить із необхідності партнерства між урядом, бізнесом і працею на всіх рівнях господарського механізму. У XX ст. він виявив себе у «новому курсі» Ф. Рузвельта (США) [6, с. 77]. **Висновки.** Неолібералізм як одна з панівних ідеологічних систем XX століття є синкретичним типом політичної свідомості, органічно поєднуючи у собі риси класичного лібералізму та нові, модерністські концепції і погляди. Відкритість неоліберального світогляду виявилася тим чинником, який сприяв його життєстійкості та популярності [7, с. 101]. Найбільшми надбаннями неолібералізму можна вважати здатність його ідеологів та провідників ефективно реагувати на виклики часу, висуваючи альтернативні проекти суспільного розвитку. Лібералізм як вчення, віддане ідеям свободи, рівності, права, справедливості, стабільності та іншим базовим цінностям, надає можливість окремій особистості зокрема, та всім закладам й інститутам суспільства в цілому жити, розвиватися й діяти автономно [8, с. 44].

Список використаних джерел

1. В. Заблоцький. Лібералізм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
2. А. А. Субботін. Лібералізм // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004 Т.1. 760 с.
3. М. Попович. Лібералізм // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 402 с.
4. Жиль Леклерк. Лібералізм // «Вчорашній день лібералізму» Т.1. 313 с.
5. Н. В. Резнікова. Неолібералізм // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т.2. 812 с.
6. В. Заблоцький. Неолібералізм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 420. 742 с.
7. О. Сорба. Неолібералізм // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 498 с.